

1946 őszén fiataloknak szeminárium jellegű, vitákkal záruló előadásorozatot indított, amely szintén mintegy két évig tartott. A körülbelül száz előadásban (amelyek esetenként összefonódtak a „csütörtöki beszélgetések”-kel) fejtette ki a legátfogóbban gondolatait.

Szabó Lajos 1947-ben nem tartotta lehetetlennek, hogy a modern logikai paradoxonokhoz kapcsolódó kérdéskört nyilvánosság előtt is ki lehessen fejteni. Az ország szellemi életének rohamos deformálódása miatt azonban erről hamarosan kénytelen volt letenni.

A modern nonfiguratív képzőművészethez személyes szálak is fűzték: a harmincas évek elején Vajda Lajossal töltött egy évet Párizsban. Harmincas évekbeli élményei és az ötvenes évek fojtogató szellemi klímájának hatására 1954-ben művészi tevékenységbe fogott: kalligráfiáit „spekulatív grafikának”, gondolkodói léte kiegészítő vetületének tekintette. Az 1956-os politikai és szellemi események új reménységgel töltötték el, a novemberi fordulat után azonban emigrációba vonult: előbb Bécsben, Brüsszelben, majd Düsseldorfban élt 1967-ben bekövetkezett haláláig.

Kalligráfiái nagy elismerést váltottak ki Nyugaton, több kiállítására is sor került Brüsszelben, Párizsban és néhány nyugatnémet nagyvárosban, s számos műve került jelentős múzeumokba. Mint gondolkodó, újból fölvette a kapcsolatot Horkheimerrel, s új ismerősökre is szert tett, közülük elsősorban Pascual Jordan, Hans Sedlmayr és Friedrich Heer említhető meg. Az emigrációban sokat foglalkozott az esztétikai, a logikai és az etikai értékek egységének követelményével, amit a szakralitás kritériumának tartott, s „prizmatikának” nevezett. Az értékelméleti egység gondolata különösen közel vitte Hans Urs von Balthasar teológiai trilógiájához. Erősen foglalkoztatta az asztrofizika és az űrkutatás fejlődése, s ezzel összefüggésben az asztropolitika kialakulása, amit a huszadik század meghatározó fejleményének, az „asztropolitikai egzisztencia” hajnalának tartott.

A *Biblia és romantika* egyik fontos gondolata szerint az emberiség szellemi sorsában döntő szerepet kap a „szélesen értelmezett Közép-Európa”, s e Közép-Európa „magyar centruma”. Szabó Lajos szerint a szellemi földrajz más tájaival szemben „itt talált produktív visszhangra minden kísérlet, melyben az élet kutató-pionírjai visszakeresték önnön életüket a szellem, az alkotás és a zsenialitás problémáinak centrumba helyezésével”. Szabó Lajos ennek a „szélesen értelmezett közép-európai” és „magyar centrumú” küldetésnek kiemelkedő szószólója volt: jelentőségét csak a következő évek, évtizedek fogják megmutatni.

## Szemelvények Szabó Lajos írásaiból

(1937–1947)

A kutatás — keresés. A kutatás: mozdulat, emberi, alapvető életmozdulat. Kút-ásás és tájékozódás. Mélység és kör. Az örvény szédülete az alapja és oltalma minden emberi rugalmasságnak és szilárdságnak. A kutatás az élő identitás, kezdet és elv. Az élő egység és elsőség előre és felfelé törő relativitása!

Profécia és művészetek a kutatás élő dokumentumai. Élő művek, melyekben a kutatás önmagára talál, befejeződik, szerves egésszé zárul. Hatványozott kutatás. Olyan kutatás, ahol a kutató nem marad meg útjának céljánál, hanem visszakeresi az utat önnön alkotóján keresztül társaihoz. Igazi céljához itt ér, itt záródik le, itt és így válik folytathatóvá.

Baader: a lelkiismeret a szellem alapfunkciója. A lelkiismeret az önismeret, az emberismeret, az élet és az egész teremtett világ ismeretének szerve, forrása, a priorija. Az ember végső alakító és teremtő ereje. A lelkiismeretben még nyilvánvalóan egy: személy és szó! A lelkiismeret a személy legszemélyesebb pontja, pillanata, örökkévalósága. A lelkiismerettől válik a személy személlyé. Az emberi szubjektivitás legszubjektívabb pontja — és abszolút pont. Végső mérték. A lelkiismeret szó is? Nem, csak a szó forrása és mértéke. Hogyan? Így! „A megszólíthatóság a másikban!” Ebner!

A lelkiismeret — önértékelés. Minden emberi értékelés gyűjtőpontja. Amennyiben az érték szó önmaga szabta határainak tudatában maradunk, azt mondhatjuk, hogy a legfelsőbb érték és minden értékelés mértéke a személyiség. A személy értékeli önmagát? Hogyan? A személy személyhez méri magát. Én-Te-hozzá!

A lelkiismeret az eredete minden emberi cselekvésnek, szemlélődésnek és alkotásnak, ezért aki a lelkiismerethez szól, az a fejhez szól! És evvel a szólásával a legnagyobbat cselekszi, amit ember cselekedhet — mindig emlékezetünkben tartva, hogy a moralizálás, sőt még a tiszta erkölcsi értékelés is más és kevesebb, mint lelkiismerethez szólás, mert lelkiismereten mi tényleg a léleknek azt a valóságos ismeretét értjük, amelyik rendet és szabadságot felszabadító tettekben, nagy alkotásokban és új egyéni és közösségi életformákban nyilvánul meg, bontakozik ki és váltódik aprópénzre.

A megerősödő, megújuló és mélyebb érzékenységre lelkiismeret az a lelkiismeret, amelyik úgy hódít új tárnákat és magasfennsíkokat az emberi felelősségérzés megnyilatkozása számára, mint a spanyol hódítók és más pionírok kultúrákat és világréseket hódítottak.

A lelkiismeret a centruma az önismeretnek, az élet, az ember, a világ ismeretének, de önmagam, az élet, az emberek s a világ alakításának is!

A lelkiismeretem szabja meg felelősségem körét a másik étellel szemben, de a magaméval szemben is. Lelkiismeretemben *azonosítom* magamat cselekedeteimmel, mulasztásaimmal, hibáimmal, vétkeimmel, bűneimmel, hajlamaimmal, képességeimmel, félelmeimmel, életem történetével. A fontos, a döntő az, hogy ez az azonosítás önmagammal a valóságnak és önmagamnak milyen szintjén történik? Itt sokfelé, itt mindenfelé elválnak az utak! Egyéniségek, életek, sorsok boszorkánykonyhája van itt. Nemcsak hogy az én, az egyéniség titka megleshető, de forrongó kialakulásuk sem kell, hogy titok maradjon előtte! A misztérium azért itt is sérthetetlen. Amit megtudtál, senkinek el nem mondhatod, bármilyen ésszerű, tudásodat senkivel nem közölheted! Mindenki elutasítja józanságodat és realizmusodat. Ezer indok van erre és ezer születik újjá, ha még egyszer és még egyszer megpróbálsz áttörni a kordont! Nem megy, s te hamar rájöhetsz, ha akarsz, hogy nem is mehet!! — Mégsem hiábavaló ez a tudásod. Élhetsz, segíthetsz fokozott erejével. Magadon, másokon. — Közölni csak részesekekkel, beavatottakkal közölheted! Beavatottságuk mértéke szerint. Ez csodálatos szövetségbe hoz velük és ez a szövetség a közösség ismétlődő újjászületésének pillanata.

*A mérlegkarakter általában* a legmagasabb axiomatikának a tulajdonsága... Esztétika, etika és logikának eredendő egysége a legfinomabb rezdülésre is lengő analitikai mérleg, s ugyanakkor az egészre mozduló mérleg. A mérlegnyelv rezgése, kilengése a centrális pont körül az önismeret egzakt képlete, amelyik az ön-leértékelés és túlértékelés élő centrum körül és felé csillapodó mozgása, rezgése.

Mi a kép és mi a forma? Arány és funkció.

Minden jel, ami nem végcél, hanem tovább mutat.

A jel a mozgás és értelem funkcionális közvetítőállomása.

Ha azt mondjuk egy tervrajzra: jel; többes számban kell mondanunk: jelorganizmus.

A nyelv hasonlatokkal dolgozik: minden hangrezdülés hasonlat.

Ha azt követelem: „ne beszéljünk hasonlatokban”, akkor azt követelem, ne beszéljünk kontrollálatlan hasonlatokban.

A jelet, képet, hasonlatot, arányt, funkciót csak akkor tudom használni, ha a szubjektív, közvetlen tapasztalásból, az érzékenységből való kikristályosodásuk pillanatában tudom őket megragadni.

A jel mindig differenciákat mutat; az érzékenység szempontjából öröm és szenvedés!

Öröm: hasonlóság; szenvedés: különbözős, ellenkezés. A közvetlen tapasztalásban adott irány: az öröm terjedékeny, mert eredetileg egyetemes; az evidencia-élmény születik az örömből. A közösség örömeinek egymást fokozó interferenciája.

A perverzió korlátozza magát, az öröm nem bírja ki, hogy korlátozzák. A patológus, narkotikus tendenciáisan korlátozza az örömet.

A jel a megoldásra mutat, az egészre, a létezőre, az értelemre.

Jel: differencia: egész: létező: értelem.

Nem lehet hozzáfogni az állítások és állításrendszerek sorrendesítéséhez, amíg nem tudom ugrásosan végigjárni az egész kört.

Rendszerezni annyit jelent, mint forrásaira visszavezetni.

Egy szó közösré szerkesztésénél az egész mindenséget kell áttekintenünk.

Az elnevezések különböző tapasztalati alapokból pattannak ki: zsellérek, tudósok, vidékiek stb. egy nyelven nem értik egymást! Nagyon is megfogható ez a nem-megértés.

A hasonlat a névadásnál születik. Az új, a született megnevezése eredetéről és a tőle való megkülönböztetéssel.

A hasonlatnak lényegében egzaktnak kell lennie.

Az egzaktság-követelmény: aránykövetelmény, aránymeghatározás.

A differenciálszámítás analíziséből: pontos az az eredmény, amelyik a nekem szükséges értékhatárok között van.

A hasonlóság az arányok azonossága. Az azonosság tökéletes hasonlóság. Az azonosság arányegyenlőség.

Egzaktság: céljaimhoz arányosság.

Arány és hasonlóság viszonya megfelel identitás és egyenlőség viszonyának.

Romboló pontosságigény: a végső atom keresése, a teljes összefüggéstelenségre és elhatárolásra irányuló vágy.

Az összes arányt keressük, mert ez a tagolható pontosság, a tagolható eljárás. Az arányok metszéspontja!

Novalis: Az ember metafora.

Létezik, ez annyit jelent, hogy hasonló és különböző. Az elem, létmozzanat, gondolati konstrukció.

Az, hogy mennyiben hasonló és mennyiben különböző, egyenértékű azzal, hogy elem, létmozzanat. Ha elhanyagolom a létezésnek a létezéssel egyenértékű szerkezetét (hasonlóság-különbözés), minden mérhetetlenné válik. — Abszolút tér!

Kopernikusz detronizálta az embert. Az ember a semmiben létezik.

Robbanó karakterű, masszív ellentmondásokat konstruálok a különbözős és hasonlóság elhanyagolásával.

Mínthogy gondolati szférában lejátszódó mozzanatról (megalapozásról) van szó, tehát a hasonlóság-különbözésnél nem lényegtelenebből, az „egzisztencia” kérdéséről van egyben szó.

A dinamikus középmező a gondolkodás és tapasztalás egysége: minden kérdést tovább lehet kérdezni!

Definíciók, légvonalas megoldások sikertelenek, mert kördefiníciókkal kell körüljárunk legalább egyszer az egész intellektuális glóbuszt.

Abban a pillanatban, amikor egy generáció körüljárja ezt az utat s emlékezetében megőrizte, akkor lehet továbbmenni.

Mikor körüljárta, marad-e kérdése, ez a döntő? (A gyerek körülkérdezi a világot, rasztert kap róla s ha marad további kérdése, akkor lökészerűen fejlődik.) Kristálytan: lökészerű kristályosodás.

A fogalom az absztrakt, nem-jelző jel. A fogalom fogalma a jel nélküli jelzés, a jelentés nélküli jel. Függetleníti a jelet a jelzéstől.

Egy változat: „A szó csak jelöli a fogalmat.”

A logisztika törekvése az, hogy kikapcsolja az emberi nyelvet. De minden közlés jelekkel dolgozik. Tehát a kérdést csak odébbtolta, de semmit nem oldott meg. Elbagatellizálják, hogy a jelek értelmét, jelentését egyszer egy nyelven le kell írni.

A szó feltételezi a másikat. Ha rossz a fülem, akkor megfelelően rossz a hangsúlyom. Az egyén nem magányosság. Ahhoz, hogy azt mondjam, amit én akarok, nem tudom leírni magam másképpen, mint ennek a belső közösségnek egy centrumát.

A művészetet művészetté a szellemi ábrázolás szándéka, képessége, akarata és az ebből adódó egész *dialektikus* problémakör teszi!

Mit érthetünk *szellemi ábrázolás* alatt? Minden igaz művészet egyetlen témáját: az ember, a karakter bukását vagy helytállását a rázúduló kérdésekkel, feladatokkal és eseményekkel szemben.

Arc-, alak- és csoportjelenségeknek ezért kell megmaradniuk centrális témáknak minden művészetben.

Karakterek és sorsok dialógusai *ábrázolódnak* mindig a művészetben. Ezek a karakterek és sorsprofilok azok, amelyek a szellemi ábrázolás feladatát teszik. Karakterek és általában szellemi realitások ábrázolása az a pont, ahol az „utánzás”, a követés másodlagos, tanuló, alázatos mozzanata egybeesik az ember alkotó (emlékező, újat hozó) tevékenységével.

Dolgokról és dologról legkülönbözőbb alkalmakkor beszélünk, amikor azt akarjuk kifejezni, hogy *különböző és önmagukban önálló* valóságokra kívánjuk a figyelmet felhívni. Az élő nyelv általában nem azt akarja a „dolog” fogalommal kifejezni, hogy abszolút önálló, abszolút különálló és független szigetvalóság az, amiről szó van; hanem a kifejezés intenciója az, hogy a „dolog” a többé vagy kevésbé önállóbb, invariánsabb valóság-mozzanatok közé tartozik, a kevésbé invariáns és erősebben függvényyszerű, függőváltozó valóságmozzanatokkal szemben! Ezt a leegyszerűsítő szóhasználatot a nyelv nem nélkülözheti, és semmi szükség sincs arra, hogy nélkülözze. De a „dolgoknak” ez a léte és ez az érvénye nem akadályozza és nem teszi fölöslegessé a tudományos műnyelv világának megtisztítását az *eredetileg mindentől független* „dolgok”, „tárgyak” és „részek” *fixa ideáitól!* Csak figyelmeztetni kell magunkat rá, csak meg kell szigorítani ellenőrzésünket és már rájöttünk arra, hogy sem a logikában, sem pedig a legszélesebb értelemben vett tapasztalásban soha nem tapasztaltunk önmagában álló, mástól nem függő valóságmozzanatokot, illetve „dolgokat”. Ezek a „dolgok” mindennapi életünkben, tudományunkban és nyelvünkben egy széthullott élet, egy széthullott világfelfogás maradványai, emlékei és küldöttei. — A valóság egy, szerves, élő, drámai létezés. D’Alembert: „A világ egy tény és egy igazság!”

A *teocentrikus logika* egy új mélységi rétegződésig hozza *közös nevezőre* a világmindenség létező gazdagságát és ezzel a szemléletnek és alakításnak új alapjait rakja le. A világmindenség létező gazdagsága, a valóság: a testi-lelki-szellemi létezés hármassága! A teocentrikus logikának ez a közös nevezője persze több szervesen összefüggő közös nevező, norma, mérték, alaptörvény, struktúra, képlet rugalmas egysége: *közössége!* Ideiglenes nevén, vagy nevein: „A létközösség módszertana.” „Közösségi empirizmus.” Stb.

Nyelvünk alap és kulcsszava: Lét; rá kell visszavonatoztatnunk minden tapasztalatunkat, kontrollálni minden lehetséges tévedésünket! A létezés tudata, tehát *öntudati funkció* ez! (Ontológia) Önmagára eszmélés, amelyik éppen ezért a legmélyebb, legszolidabb, legrafináltabb akadályrendszerrel találja szemben magát. Mint mindig: az élet és a mammon harca.

Hazugság, hazugság, hazugság, ezzel kell kezdeni, ezzel az egyetemes ébresztővel, és önmagunkat kijózanító emlékeztetővel, mert nem lehetünk kellő mértékig tudatában a bennünk és körülöttünk uralkodó butaság és hazugság szélsőséges intenzitásának és gazdagságának! Hazugság, hazugság, hazugság!

NAGY GÁSPÁR

## Az az út

*Figyelte őt  
már akkor kiszemelte  
mikor ifjan és vakon  
a kövezők rubáit ügyelte  
az elvakultat Ő majd  
fényével elvakítja  
nem tud még akkor semmit  
nem tudja mi a titka  
ennek a fénynek bőnek  
ha fájón szemébe mar  
dobbanó szíve  
meg lába érzi  
iránya új lesz:  
menne hamar!  
de a bangok  
még a magasból  
mint megkövezettre  
most  
búlnak  
alá  
zubog zubog  
a kábult megtérőre  
a szózat fénye:  
szavanként  
nyílaz  
reá*